Evaluation of the Mind Development Project: Sakkasa-Samadhi Meditation Program, Singburi Provincial Prison, Fiscal Year 2023

Thanadet Wongkammoon
Master of Public Administration Program in Public Administration
Waraporn Subruangthong and Wasita Kerdphol Prasopasak
Assistant Professor, Dr., Department of Public Administration
Thepsatri Rajabhat University
Corresponding Author: Thanadetwongkammoon@gmail.com

Received: January 27, 2025 **Revised:** March 10, 2025 **Accepted:** March 12, 2025

Abstract

This research aimed to: 1. assess the outcomes of the Sakkasa-Samadhi Meditation Program at Singburi Provincial Prison for the fiscal year 2023 and 2. identify issues, suggestions, and recommendations for improving and developing the program. Data were collected from 132 participants selected through simple random sampling employing a questionnaire with a reliability score of 0.89. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and content analysis.

Research findings revealed that: 1. the evaluation of the Sakkasa-Samadhi Meditation Program was, overall, rated at a high level. The assessment ranked from highest to lowest mean scores focused on the following aspects: inputs, outcomes, processes, and context; and 2. for issues and recommendations for the program improvement, there were four issues included: 1) context issue: the hot weather, external noise, and a crowded environment were identified as significant problems. The program should be conducted during the winter season, fans should be installed, and the training area should be restricted to unrelated individuals; 2) input issue: there was overcrowding of participants, unsuitable media, materials, equipment, audio, and visual aids, as well as an insufficient number of facilitators. Improvement of the quality of media, materials, and equipment, as well as reducing the number of participants, should be reconsidered; 3) process issue: the evaluation form had small font sizes, and some participants attended the training involuntarily. The program should redesign the evaluation format, select voluntary participants who are literate, and promote the program in advance; and 4) outcomes issue: the participants had difficulty understanding the training content and lacked engagement. The training programs should be organized continuously to enhance the participants' understanding and participation.

Keywords: Project Evaluation, Mind Development Program, Sakkasa-Samadhi Meditation Course

การประเมินโครงการพัฒนาจิตใจ หลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566

ธนเดช วงค์คำมูล
หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
วราภรณ์ ทรัพย์รวงทอง
วาสิตา เกิดผล ประสพศักดิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
Corresponding Author: Thanadetwongkammoon@hotmail.com

ได้รับบทความ: 27 มกราคม 2568 **ปรับปรุงแก้ไข:** 10 มีนาคม 2568 **ตอบรับตีพิมพ์:** 12 มีนาคม 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 และ 2. ศึกษาปัญหา ข้อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงพัฒนา โครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย จำนวน 132 คน ด้วยแบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่น 0.89 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. การประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจ หลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปน้อยดังนี้ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านผลผลิต ด้านกระบวนการ และด้านบริบท 2. ปัญหา ข้อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงพัฒนา โครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 1) ด้านบริบท มีปัญหาด้านสภาพอากาศร้อน เสียงรบกวนจากภายนอกพื้นที่อบรม และสภาพแวดล้อมที่มีคนพลุกพล่าน มีข้อเสนอแนะให้จัดการอบรมในช่วงฤดูหนาว ทำการติดตั้งพัดลมเพิ่มเติม และห้ามคนที่ไม่เกี่ยวข้องเข้ามาในพื้นที่อบรม 2) ด้านปัจจัยนำเข้า มีปัญหาจำนวนคนอบรมมากเกินไป สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ เสียง จอภาพไม่เหมาะสม และจำนวนวิทยากรน้อยเกินไป มีข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ให้เหมาะสม และลดจำนวนผู้เข้าอบรม 3) ด้านกระบวนการ พบปัญหาแบบประเมินมีตัวหนังสือเล็ก ผู้ที่เข้าอบรมไม่ได้สมัครใจในการเข้าอบรม มีข้อเสนอแนะให้ปรับรูปแบบการประเมิน คัดเลือกผู้เข้าอบรมที่มีความสมัครใจ อ่านออกเขียนได้ และควรประชาสัมพันธ์ล่วงหน้า 4) ด้านผลผลิต มีปัญหาผู้เข้าอบรมไม่เข้าใจเนื้อหาที่อบรม และไม่ตั้งใจอบรม มีข้อเสนอแนะให้จัดโครงการอบรมอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การประเมินโครงการ, โครงการพัฒนาจิตใจ, หลักสูตรสัคคสาสมาธิ

บทนำ

กรมราชทัณฑ์ เป็นหน่วยงานสุดท้ายในกระบวนการยุติธรรม มีหน้าที่รับผิดชอบในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล ได้แก่ การกักขัง การจำคุก และการประหารชีวิต โดยมุ่งมั่นที่จะควบคุม แก้ไข และพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้กลับคืนสู่สังคมเป็นพลเมืองดี ตามวิสัยทัศน์ที่ว่า “กรมราชทัณฑ์เป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพในการควบคุม แก้ไข และพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขัง เพื่อคืนคนดีมีคุณค่าสู่สังคม” ในปี 2566 ประเทศไทยมีผู้ต้องราชทัณฑ์ รวม 270,879 ราย ซึ่งสูงเป็นอันดับ 6 ของโลก และอันดับ 1 ของอาเซียน โดยส่วนใหญ่เป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ความท้าทายที่สำคัญ คือ การลดอัตราการกระทำผิดซ้ำ หลังพ้นโทษ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ต้องขังคดียาเสพติด ซึ่งพบว่า 15.41% ของผู้พ้นโทษกลับกระทำผิดซ้ำภายใน 1 ปี และ 31.84% ภายใน 3 ปี ทำให้เกิดปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำสภาพแออัด และภาระงบประมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อลดปัญหาดังกล่าว และส่งเสริมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์ได้ดำเนินการตามนโยบาย “พัฒนาพฤตินิสัยแก้ไขผู้ต้องขังให้ตรงกับปัญหาการกระทำความผิด” โดยเน้นการบำบัดฟื้นฟูจิตใจผ่านหลักสูตรสมาธิ ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาจิตใจตามหลักสัคคสาสมาธิ โดยมีระยะเวลาอบรม 21 วัน เพื่อเสริมสร้างพลังจิตและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น หลักสูตรสัคคสาสมาธิ ได้รับการออกแบบร่วมกับสถาบันพลังจิตตานุภาพ (หลวงพ่อวิริยัง สิรินฺธโร) โดยมุ่งเน้นให้ผู้ต้องขังฝึกสมาธิเพื่อสะสมพลังจิตและเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ซึ่งจะช่วยในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทั้งในด้านร่างกาย วาจา และจิตใจ (กรมราชทัณฑ์, 2567)

เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรีได้ดำเนินโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2559 โดยได้รับความร่วมมือจากสถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขา 159 วัดเสาธงทอง จังหวัดสิงห์บุรี โดยผลการดำเนินโครงการตั้งแต่ปี 2559 - 2566 มีผู้ต้องขังเข้าร่วมโครงการ จำนวน 2,196 คน อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนเอกสารแผนงานโครงการ พบว่า เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรีไม่เคยมีการประเมินผลการดำเนินโครงการหลังจากเสร็จสิ้นการดำเนินงาน ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการศึกษาประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 โดยเลือกใช้รูปแบบการประเมิน CIPP Model ซึ่งประกอบด้วยการประเมิน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านบริบท (Context) 2) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) 3) ด้านกระบวนการ (Process) และ 4) ด้านผลผลิต (Product) เพื่อประเมินผลการดำเนินโครงการและเสนอแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในอนาคต (เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี, 2566)

ดังนั้น การประเมินผลนี้จะช่วยให้การดำเนินโครงการในอนาคตสามารถตอบสนองต่อความต้องการและปัญหาของผู้ต้องขังได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งสร้างผลสัมฤทธิ์ที่ยั่งยืนในการลดอัตราการกระทำผิดซ้ำและพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังให้เป็นพลเมืองดีของสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินผลการดำเนินโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิที่จัดขึ้นในเรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566
2. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงพัฒนาโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลโครงการ

Stufflebeam, et al. (1977) ได้ให้ความหมายของการประเมินไว้ว่า การประเมิน หมายถึง กระบวนการจำแนกลักษณะข้อมูลที่ต้องการศึกษา การให้ได้มาซึ่งข้อมูลและการเสนอข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการประเมินเพื่อการตัดสินใจทางเลือกต่าง ๆ

ขจรศักดิ์ สุขเปรม (2563) ได้ให้ความหมายของการประเมินว่า คือ กระบวนการพิจารณาวินิจฉัย เพื่อให้ทราบถึงการกระทำ กิจกรรม หรืองานต่าง ๆ ที่เราได้ดำเนินการไปแล้วว่าเกิดผลอย่างไร โดยการเก็บข้อมูลตัวเลขของผลที่ออกมานั้น แล้วนำมาเปรียบเทียบ หรือวัดเกณฑ์ตามวัตถุประสงค์หรือมาตรฐานที่กำหนด

จากการให้ความหมายของนักวิชาการ สรุปความหมายของการประเมินได้ว่า เป็นกระบวนการพิจารณา วินิจฉัยเพื่อหาข้อเท็จจริง หรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ตัดสินคุณค่าหรือความสำเร็จของโครงการ โดยอาศัยข้อมูลสารสนเทศที่มีการเก็บรวบรวมอย่างเป็นระบบ แล้วนำมาเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ เพื่อให้ได้ซึ่งข้อมูลสารสนเทศที่ดีและมีประโยชน์ในการใช้เป็นแนวทางประกอบการตัดสินใจเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ (Efficiency) และประสิทธิผล (Effectiveness) ของการดำเนินงานต่อไป

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการฝึกอบรม

สมชาติ กิจยรรยง, และอรจรีย์ ณ ตะกั่วทุ่ง (2550, อ้างถึงใน ปทิดา พิพัฒน์, 2562) ได้อธิบายว่า การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการที่มีวัตถุประสงค์ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ และความชำนาญเพื่อเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น การอบรมจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลผู้ปฏิบัติมีปัญหาในการทำงานอันเนื่องมาจากการขาดความรู้ ทักษะ เจตคติ ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานได้ตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด อาจมีสาเหตุเกิดจากไม่ได้เรียนจบในงานที่ปฏิบัติ ไม่มีประสบการณ์ในงาน หรือองค์การ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างหน้าที่งาน มีการเปลี่ยนแปลงระบบงาน เป็นต้น

ชูชัย สมิทธิไกร (2554) ได้อธิบายว่า การฝึกอบรม (Training) คือ กระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบเพื่อสร้างความรู้หรือเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความสามารถ (Ability) และเจตคติ (Attitude) ของบุคลากรอันจะช่วยปรับปรุงให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

สรุปได้ว่า การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ช่วยให้ผู้เข้าอบรมเกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมประสบการณ์วิทยาการสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็ว การอบรมจึงเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาบุคคลและปรับปรุงการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น สำหรับใช้ในการทำงานทั้งในปัจจุบันและอนาคต

แนวคิดเรื่องการประเมินผลการฝึกอบรม

รูปแบบการประเมินผลการฝึกอบรม CIPP Model ตามกรอบแนวคิดของ Stufflebeam, et al. (1977) ได้เสนอรูปแบบการประเมินที่เรียกว่า CIPP Model ถูกพัฒนาขึ้นโดย Stufflebeam, et al. ในปี ค.ศ. 1971 โดยได้นำเสนอวิธีการประเมินทางที่อยู่บนพื้นฐานของการประเมินประเภท Systematic Decision - Oriented Evaluation ที่เน้นวิธีการสารสนเทศเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจในเชิงบริหาร โดยที่ Stufflebeam ได้ให้คำนิยามคำว่า “ประเมิน” คือ กระบวนการ ของการระบุหรือกำหนดขอมูลที่ต้องการ รวมถึงการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและข้อมูลที่จัดมาแล้ว เพื่อจัดทำให้เป็นสารสนเทศที่มีประโยชน์สำหรับใช้เป็นทางเลือกประกอบในการตัดสินใจ ทั้งนี้รูปแบบการประเมิน CIPP ปรากฏขึ้นเป็นลายลักษณะ

ชัดเจนในหนังสือชื่อ Educational Evaluation and Decision Making ซึ่งตีพิมพ์ในปี 1971 และปรับปรุงอีกครั้งในปี 2007 ในหนังสือ Evaluation Theory Models and Applications องค์ประกอบความสัมพันธ์หลักของการประเมิน แบบ CIPP คือ คุณค่า (Values) ถูกกำหนดจากกลุ่มคนหรือสังคม นั้น ๆ ระบบทำให้ผู้ประเมินและผู้รับบริการสามารถที่จะบ่งชี้และเข้าใจถึงคุณค่าที่ใช้เป็นรากฐานที่สำคัญสำหรับการประเมินในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การประเมินตามโมเดลนี้ประกอบด้วย การประเมิน 4 ประเภท คือ การประเมินสภาวะแวดล้อม การประเมินปัจจัยนำเข้า การประเมินกระบวนการ และการประเมินผลผลิต ดังนี้

1. การประเมินสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation) เป็นการประเมินความเหมาะสมของวัตถุประสงค์ของโครงการ เกณฑ์การพิจารณาความเหมาะสมของวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ 1) วัตถุประสงค์จะต้องสมเหตุสมผล 2) วัตถุประสงค์จะต้องพัฒนามาจากความสนใจ และความต้องการของผู้เข้ารับการฝึกอบรม 3) วัตถุประสงค์ที่เหมาะสมจะต้องสอดคล้องกับแนวนโยบายของหน่วยงาน

2. การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อต้องการหาแนวทางที่เหมาะสมที่สุด ที่จะทำให้โครงการบรรลุเป้าหมายอย่างเต็มที่ภายใต้ปัจจัยนำเข้า หรือทรัพยากรที่มีอยู่ เช่น งบประมาณ วิทยากร ผู้เข้ารับการฝึกอบรม การประเมินตามแนวทางนี้ จะต้องกำหนดเกณฑ์ขึ้นแล้วเก็บข้อเท็จจริง วิเคราะห์ เปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งขึ้น ก็จะทราบความเหมาะสมของแต่ละแนวทาง

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการประเมินความเหมาะสมของการนำโครงการฝึกอบรมไปปฏิบัติจริง เพื่อบ่งชี้จุดเด่น และจุดด้อยของโครงการ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงโครงการและกิจกรรมให้เหมาะสมยิ่งขึ้น กิจกรรมใดมีปัญหาและอุปสรรคก็จะได้แก้ไขทันท่วงที

4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อบ่งชี้ผลสัมฤทธิ์ของโครงการฝึกอบรมว่ามีมากน้อยเพียงใด บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่ โดยการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างผลผลิตของโครงการกับวัตถุประสงค์ปัจจัยนำเข้า และกระบวนการฝึกอบรม นอกจากนี้ การใช้แบบจำลองซิปป์ (CIPP Model) อย่างเต็มรูปแบบจะให้สารสนเทศแบบสะสม กล่าวคือ การตัดสินใจหลังจากการประเมินสภาวะแวดล้อมแล้วจะเป็นแนวทางสำหรับการประเมิน ปัจจัยนำเข้า การประเมินกระบวนการ การประเมินผลผลิต ผลที่ได้จะย้อนกลับไปสู่การตัดสินใจ เลือกวัตถุประสงค์และการเลือกแนวทางในการจัดการโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วย

สำหรับรูปแบบของการประเมินผลโครงการโดยทั่วไป มีลักษณะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และการดำเนินงานของโครงการ ในกรณีที่การประเมินโครงการฝึกอบรมมีลักษณะเป็นแบบการประเมินความก้าวหน้า เพื่อบ่งชี้จุดเด่นและจุดด้อยของการฝึกอบรมนั้น จะนำผลประเมินไปปรับปรุงกิจกรรมหรือแผนการฝึกอบรมได้ทันท่วงที ส่วนการประเมินรวมสรุปหลังโครงการสิ้นสุดลงแล้ว เป็นการประเมินเพื่อบ่งชี้ผลสัมฤทธิ์ของโครงการฝึกอบรม ดังนั้น แบบจำลองที่เหมาะสม จะใช้เป็นกรอบแนวคิดในการประเมินผลดังกล่าว คือ แบบจำลองซิปป์ (CIPP Model) ของ Stufflebeam, et al. (1977) ที่แสดงให้เห็นว่าการประเมินเป็นกระบวนการต่อเนื่องในการหาข้อมูลและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโครงการ เพื่อหาทางเลือกที่เป็นประโยชน์ เพื่อการตัดสินใจของผู้บริหาร ในการประเมินผลโครงการฝึกอบรม ซึ่ง Stufflebeam ได้เสนอแบบอย่างการประเมิน คือ CIPP Model ที่เน้นว่าการประเมินเป็นกระบวนการต่อเนื่องในการหาข้อมูล และข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโครงการเพื่อหาทางเลือกที่เป็นประโยชน์ เพื่อการตัดสินใจของผู้บริหารในการประเมินผลโครงการฝึกอบรม เนื่องจากเป็นรูปแบบที่มีความสมบูรณ์อย่างครบถ้วน

โครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ

กรมราชทัณฑ์ ได้ดำเนินการจัดทำโครงการพัฒนาจิตใจ หลักสูตรสัคคสาสมาธิ ตามแนวทางของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร) โดยร่วมกับสถาบันพลังจิตตานุภาพ กำหนดหลักสูตรเป็นการเฉพาะสำหรับผู้ต้องขัง ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับการพัฒนาจิตใจและปรับเปลี่ยนทัศนคติไปในทิศทางที่ดีขึ้น มีความคิดเชิงบวกและมีสติยั้งคิดในการกระทำของตนเอง ซึ่งจะส่งผลให้สามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติ และไม่หวนกลับมากระทำผิดซ้ำในภายภาคหน้า

การแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของสำนักพัฒนาพฤตินิสัย โดยส่วนส่งเสริมสมรรถภาพร่างกายและจิตใจเป็นหน่วยที่จะต้องดำเนินการในกระบวนการแก้ไขฟื้นฟู และพัฒนาสมรรถภาพร่างกายและจิตใจผู้ต้องขังให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและกลับเข้าสู่สังคมภายหลังพ้นโทษได้อย่างปกติสุข การพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังโดยใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้เรือนจำทัณฑสถาน ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังทุกคนอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับสภาพจิตใจผู้ต้องขัง ทำให้เกิดความตระหนักถึงความผิดพลาดในอดีตที่ผ่านมา และปรับปรุงตัวเองให้เข้าสู่กรอบแนวทางปฏิบัติของศาสนา ทั้งในระหว่างที่ต้องโทษและพ้นโทษ

การฝึกสมาธิ หมายถึง การภาวนา หรือการพัฒนาระดับของจิตใจเพราะจิตเป็นตัวกำหนดเป็นตัวปรุงแต่งที่มีความสำคัญต่อการกระทำ ไม่ว่าจะเป็นการกระทำทางกาย วาจา หรือทางใจก็ตาม ดังนั้นจิตที่ได้รับการฝึกสมาธิภาวนาจึงเป็นจิตที่ได้รับประโยชน์สูงสุดเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตนในทางที่เหมาะสม เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ของกรมราชทัณฑ์ได้จัดทำโครงการพัฒนาจิตใจ หลักสูตรสัคคสาสมาธิ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ตามแนวทางของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร) วัดธรรมมงคลเถาบุญญนนทวิหาร (วัดธรรมมงคล) ถนนสุขุมวิท แขวงบางจาก เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร โดยได้รับความร่วมมือจากสถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขา 159 วัดเสาธงทอง จังหวัดสิงห์บุรี เพื่อเข้าอบรมเข้าความรู้แก่ผู้ต้องขังภายในเรือนจำตามตารางการอบรมตลอดโครงการฯ 100 ชั่วโมง (20 วันทำการ)

ความเป็นมาของโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี กรมราชทัณฑ์ ร่วมกับสถาบันหลังจิตตานุภาพ กำหนดแผนการปฏิบัติงานตามโครงการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง หลักสูตรสัคคสาสมาธิ ประจำปี พ.ศ. 2559 โดยมีเป้าหมายให้มีการอบรมผู้ต้องขังเด็ดขาด ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80% ซึ่งเรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ได้ดำเนินการอบรมผู้ต้องขังด้วยหลักสูตรสัคคสาสมาธิตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 จนถึง ปี พ.ศ. 2566 จำนวนทั้งสิ้น 2,196 คน ซึ่งยังคงค้างผู้ต้องขังที่ไม่ได้อบรม จำนวนกว่า 600 คน ดังนั้น เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรีจึงได้ดำเนินการจัดการอบรมหลักสูตรสัคคสาสมาธิประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 เพื่อให้สอดคล้องและเป็นไปตามนโยบายกรมราชทัณฑ์นโยบาย ซึ่งให้เรือนจำ/ทัณฑสถานจัดอบรมหลักสูตรสัคคสาสมาธิให้กับผู้ต้องขังทุกคนที่เป็นนักโทษเด็ดขาดแล้วเพื่อเป็นการพัฒนาจิตใจ และเป็นการส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้ต้องขังไม่ให้เกิดความตึงเครียด

ปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ ให้เรือนจำ/ทัณฑสถาน จัดหลักสูตรสัคคสาสมาธิเป็นหลักสูตรตามแผนปฏิบัติการประจำปี และการเบิกจ่ายงบประมาณให้ถือปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงการคลัง ว่าด้วยคำใช้จ่ายในการฝึกอบรม ต่อมาจนถึงปัจจุบัน โดยการดำเนินการจัดอบรมในห้วงเวลาที่กรมฯ กำหนด หากมีการเปลี่ยนแปลงให้แจ้งกรมราชทัณฑ์ก่อนดำเนินการ และให้ผู้บัญชาการเรือนจำ ผู้อำนวยการทัณฑสถาน ขอความร่วมมืออำนวย ความสะดวกในการจัดอาหารและเครื่องดื่มสำหรับวิทยากรโดยดำเนินงานประสานงาน

กับสำนักพัฒนาพฤตินิสัยส่วนส่งเสริมสมรรถภาพร่างกายและจิตใจโดยใกล้ชิดซึ่งดำเนินการมาโดยตลอดจนปัจจุบัน

กำหนดให้เจ้าหน้าที่เรือนจำทัณฑสถาน ที่ผ่านหลักสูตรครสมาธิ รุ่น มหาพล พลังที่ยิ่งใหญ่ ปฏิบัติหน้าที่เป็นวิทยากร ร่วมกับวิทยากรจากสถาบันพลังจิตตานุภาพ เพื่อให้เป็นไปตามแนวทางของสมเด็จพระญาณวชิโรคม หลวงพ่อวิรยังค์ สินุโร และมาตรฐานหลักสูตรของสถาบันพลังจิตตานุภาพ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศิริวัฒน์ แย้มศิริ (2560) การประเมินผลโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านโรงสูง ตำบลพระแก้ว อำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า 1. การประเมินโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง บ้านโรงสูง ตำบลพระแก้ว อำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่อยู่ในระดับมาก คือ ด้านบริบทหรือสภาพแวดล้อม ซึ่งประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการและด้านผลการดำเนินงาน และ 2. ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง บ้านโรงสูง ตำบลพระแก้ว อำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า กำหนดระยะเวลาในการชำระเงินกู้น้อยเกินไป กำหนดระยะเวลาประชุมไม่แน่นอน และอัตราดอกเบี้ยเงินกู้สูงเกินไป

ชาคริต คงทอง (2559) การประเมินโครงการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง “หลักสูตรชินนสาสมาธิ” ตามแนวทางพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินธโร) โดยการนำรูปแบบซิป (CIPP Model) ของ Stufflebeam, et al. (1977) มาประยุกต์ใช้ในการประเมินเจ้าหน้าที่และครูผู้รับผิดชอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินโครงการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง “หลักสูตรชินนสาสมาธิตามแนวทางพระธรรมมงคลญาณ ด้วยวิธี CIPP Model และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินโครงการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง หลักสูตรชินนสาสมาธิ ผลการประเมินโครงการพบว่า ทัศนะของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบหลักสูตรส่วนใหญ่ มีความพึงพอใจ ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Outcome) ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก และด้านบริบท (Context) มีความต้องการขอรับการสนับสนุนเพิ่มเติมในเรื่องสถานที่ดำเนินการ

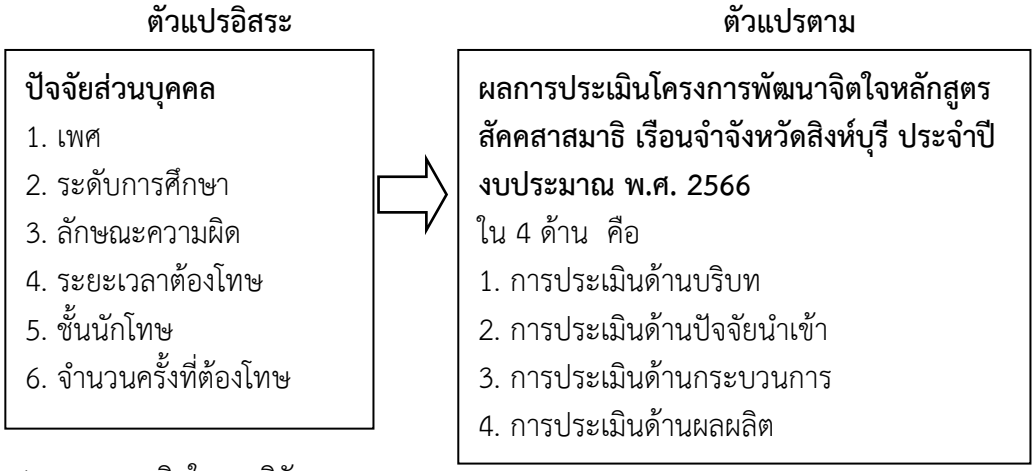
นุชนารถ ปลอดห่วง (2563) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังหญิงด้วยหลักสูตรสัคคสาสมาธิในทัณฑสถานหญิงชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน 1) ด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางกาย อยู่ในระดับมากที่สุด 2) ด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุด 3) ด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม วาจา อยู่ในระดับมากที่สุดค่าเฉลี่ย สามารถควบคุมจิตใจให้มีสำนึกที่ดี รองลงมาคือ ด้านวาจาเมื่อได้รับการฝึกจิตอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดกระบวนการที่จะนำไปสู่การควบคุมและพัฒนาตน และด้านจิตใจ มุ่งเน้นพัฒนาทางด้านจิตใจเป็นสำคัญด้วยการปฏิบัติสมาธิเป็นหลักสำหรับการฝึกทางกาย ทางวาจา ทางใจ ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป การเปรียบเทียบการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขังหญิงที่มีอายุ ระดับการศึกษา และชั้นโทษต่างกัน ไม่มีผลต่อการทำสมาธิ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เนื่องด้วยการวิจัยไม่ได้ใช้วิธีการปฏิบัติแยกตามกลุ่มอายุ ระดับการศึกษาและชั้นโทษ แต่ใช้วิธีการเดียวกันคือการทำสมาธิแบบเดียวกันตามหลักสูตรสัคคสาสมาธิ การแก้ไขปัญหาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังหญิงด้วยสมาธิในหลักสูตรสัคคสาสมาธิในทัณฑสถานหญิงชลบุรี เป็นไปตามสมมุติฐานทั้งนี้อภิปรายได้ว่า การที่จะพัฒนาสังคมจึงต้องเริ่มต้นที่การพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์

เป็นอันดับแรก ผู้ต้องขังมีความสุขสงบ คิดได้ คิดถูก มีเหตุมีผล เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองแก่ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ เพื่อคืนคนดีสู่สังคม

สาลินี ทรัพย์รวงทอง (2565) การประเมินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (U2T) ในเขตพื้นที่ตำบลหนองปลิง อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาพบว่า 1. การประเมินโครงการ 1) ด้านบริบท มีการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายไว้อย่างเหมาะสม ส่งเสริมการสร้างอาชีพใหม่ การสร้างผลิตภัณฑ์และการขายให้กับชุมชน 2) ด้านปัจจัยนำเข้า มีความชัดเจนในเรื่องของกลุ่มเป้าหมาย และกิจกรรมที่ต้องการทำให้เกิดผลลัพธ์ชัดเจนเป็นรูปธรรม การสนับสนุนงบประมาณ โดยเฉพาะการใช้จ่ายงบประมาณที่สามารถสร้างรายได้องค์รวมของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแท้จริง 3) ด้านกระบวนการ มีการดำเนินการคัดเลือกผู้เข้าร่วมโครงการโดยการประชาคมชี้แจงเป้าหมายกิจกรรมของโครงการฯ สำรวจความพร้อมของผู้ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการฯ การดำเนินโครงการฯ ได้รับงบประมาณจากกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และมีการติดตามประเมินผลโครงการฯ จากหน่วยงานส่วนกลาง 4) ด้านผลผลิต ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้ ความสามารถและทักษะที่สามารถนำไปถ่ายทอดองค์ความรู้ต่อได้ 2. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการต้องปรับปรุงด้านการเบิกจ่ายงบประมาณทั้งในส่วนของวัสดุ อุปกรณ์ และค่าจ้างที่เบิกจ่ายล่าช้า และมีข้อผิดพลาดต้องแก้ไขหลายครั้ง ระยะเวลาในการดำเนินโครงการยังไม่สามารถระบุได้ว่าจะทำให้เกิดความยั่งยืน และ 3. แนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการ คือ การร่วมมือกันของคนในชุมชนกับเจ้าหน้าที่โครงการทำกิจกรรมตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ การให้ความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน ตัวแทนหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ และประชาชนในชุมชน รวมถึงผู้ปฏิบัติงานประจำโครงการ คือ ผู้มีความสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการจนกระทั่งประสบความสำเร็จ การร่วมมือกันทำงานด้วยความมุ่งมั่นต่อผลสัมฤทธิ์ของทุกฝ่ายจึงทำให้เกิดผลสำเร็จเป็นอย่างดียิ่ง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการทำวิจัย เรื่องการประเมินโครงการพัฒนาจิตใจ หลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ผู้วิจัยได้เลือกใช้ CIPP Model (Context, Input, Process, Product) ของ Stufflebeam, et al. (1977) มากำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังภาพ 1

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินวิธีวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี จำนวน 197 คน ที่ผ่านการอบรมโครงการพัฒนาจิตใจ หลักสูตรสัคคสาสมาธิ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 รุ่นที่ 1 วันที่ 23 พฤษภาคม – 21 มิถุนายน 2566 (เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี, 2566)

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ได้กำหนดขนาดกลุ่ม โดยผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยการคำนวณจากสูตร Yamane (1970) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และยอมให้เกิดความคลาดเคลื่อน 0.05 (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2560) จากการคำนวณได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ยอมรับได้จำนวนไม่น้อยกว่า 132 คน จึงจะยอมรับได้ ผู้วิจัยจึงใช้ขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย จำนวน 132 คน ซึ่งถือได้ว่าผ่านเกณฑ์ตามที่เงื่อนไขกำหนด

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบสำรวจรายการ (Check List) ประกอบด้วย เพศ ระดับการศึกษา ลักษณะความผิด ระยะเวลาต้องโทษ ชั้นนักโทษ จำนวนครั้งที่ต้องโทษ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการประเมินโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ซึ่งครอบคลุมขอบข่ายการประเมิน 4 ด้าน คือ 1) ด้านบริบท 2) ด้านปัจจัยนำเข้า 3) ด้านกระบวนการ และ 4) ด้านผลผลิต ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตรวัดประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ที่มีค่าความสอดคล้องระหว่าง 0.67 - 1.00 และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.89

ตอนที่ 3 เป็นคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามเสนอปัญหา ข้อเสนอแนะ แนวทางในการปรับปรุงพัฒนาโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566

3. การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือ

3.1 ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยดำเนินตามขั้นตอน ดังนี้

3.1.1 ศึกษารูปแบบ และวิธีการในการเขียนแบบสอบถามจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1.2 รวบรวมเนื้อหาและสาระต่าง ๆ ที่ได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างแบบสอบถามตามกรอบแนวคิดในการวิจัยที่ได้กำหนดขึ้นในเรื่อง การประเมินโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือในการทำวิจัย

3.1.3 สร้างแบบสอบถามโดยกำหนดประเด็นให้ครอบคลุมตามกรอบแนวคิดในการวิจัย แล้วนำเสนอต่อคณะกรรมการและที่ปรึกษาค้นคว้าอิสระ เพื่อพิจารณาความถูกต้อง และข้อคำแนะนำแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขจัดพิมพ์เป็นชุดคำถามเพื่อนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้องต่อไป

3.2 การหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

3.2.1 การหาความเที่ยงตรง (Validity) นำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระเพื่อพิจารณาตรวจสอบ แก้ไข และให้ความเห็นชอบ เพื่อเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ในการวิจัยครั้งนี้แบบสอบถามแต่ละข้อมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 จึงถือว่าเป็นแบบสอบถามที่สามารถนำไปใช้ในการวิจัยได้

3.2.2 การหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ โดยใช้การหาสัมประสิทธิ์แอลฟา ของ Cronbach (1990) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.89 จึงนำแบบสอบถามที่ผ่านการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือแล้วให้อาจารย์ที่ปรึกษาค้นคว้าอิสระพิจารณาให้ความเห็นชอบแล้วจัดพิมพ์เป็นชุดคำถาม แล้วนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างต่อไป

3.2.3 นำแบบสอบถามที่ตรวจสอบความถูกต้องแล้วไปเก็บกับประชากร เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ผู้วิจัยจัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างให้พร้อม จำนวน 132 ชุด และจัดแยกแบบสอบถามตามกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้แล้ว เพื่อสะดวกในการเก็บข้อมูล และตรวจสอบ

4.2 ผู้วิจัยได้ขอหนังสือจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

4.3 ผู้วิจัยนำหนังสือจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ด้วยตนเองโดยมีเอกสารชี้แจงและคำแนะนำแก่ผู้เข้าร่วมวิจัยป้องกันผลกระทบต่อบุคคลโดยไม่ระบุชื่อและนามสกุลในแบบสอบถาม และแจ้งให้ผู้ตอบแบบสอบถามทราบว่า มีความเป็นอิสระในการตัดสินใจที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมในการวิจัยหรือการขอถอนตัวออกจากโครงการวิจัยก็จะไม่ได้รับผลกระทบใด ๆ ทั้งสิ้น และผู้วิจัยรับคืนด้วยตนเองทันทีเมื่อกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามเรียบร้อย

4.4 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลของแบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่างทำการตรวจนับและตรวจหาความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม สรุปรวบรวมแบบสอบถาม เพื่อเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์และอภิปรายผลต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

ตอนที่ 2 การดำเนินโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 วิเคราะห์โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ตอนที่ 3 ปัญหา ข้อเสนอแนะ แนวทางในการปรับปรุงพัฒนาโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 วิเคราะห์โดยการสังเคราะห์ข้อความ

ผลการวิจัย

การประเมินโครงการพัฒนาจิตใจ หลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ผลการศึกษาพบว่า

1. ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 94 คน คิดเป็นร้อยละ 71.20 มีระดับการศึกษา ม.ต้น-ม.ปลาย/ปวช จำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 61.40 มีระยะเวลาต้องโทษ 1 - 2 ปี จำนวน 50 คน คิดเป็นร้อยละ 37.90 มีลักษณะความผิดคดียาเสพติด จำนวน 89 คน คิดเป็นร้อยละ 67.40 เป็นชั้นนักโทษ ชั้นเยี่ยม จำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 43.20 มีจำนวนครั้งที่ต้องโทษครั้งแรก จำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 50.80

2. ระดับการประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ดังนี้

ตาราง 1 ระดับการประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ด้านภาพรวม

ด้านภาพรวม	ระดับการประเมินผล		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลความ
1. ด้านบริบท	3.97	0.58	มาก
2. ด้านปัจจัยนำเข้า	4.18	0.58	มาก
3. ด้านกระบวนการ	4.03	0.59	มาก
4. ด้านผลผลิต	4.07	0.62	มาก
รวมเฉลี่ย	**4.06**	**0.59**	**มาก**

จากตาราง 1 พบว่า การประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ด้านภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.06, S.D.= 0.59) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านปัจจัยนำเข้า อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.18, S.D.= 0.58) รองลงมา ได้แก่ ด้านผลผลิต ($\bar{x}$ = 4.07, S.D.= 0.62) ด้านกระบวนการ ($\bar{x}$ =4.03, S.D.=0.59) และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านบริบท ($\bar{x}$ = 3.97, S.D.= 0.58)

ตาราง 2 ระดับการประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ด้านบริบท

ด้านบริบท	ระดับการประเมินผล		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลความ
1. แนวทางการดำเนินโครงการมีความชัดเจนและสามารถปฏิบัติได้จริง	3.88	0.77	มาก
2. ท่านทราบวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิจากเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการ	4.04	0.72	มาก

ตาราง 2 ระดับการประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ด้านบริบท (ต่อ)

ด้านบริบท	ระดับการประเมินผล		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลความ
3. วัตถุประสงค์ของโครงการมีความสอดคล้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ในการอบรม	4.04	0.68	มาก
4. โครงการสัคคสาสมาธิมีความสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของเรือนจำ	4.06	0.60	มาก
5. พื้นที่สภาพแวดล้อมมีความเหมาะสมและเอื้อต่อการดำเนินโครงการ	3.84	0.95	มาก
รวมเฉลี่ย	**3.97**	**0.58**	**มาก**

จากตาราง 2 พบว่า การประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ด้านบริบท อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.97, S.D. = 0.58) เมื่อพิจารณาตามรายการประเมิน พบว่า ทุกรายการอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับรายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 ลำดับแรก ดังนี้ โครงการสัคคสาสมาธิมีความสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของเรือนจำ ($\bar{x}$ = 4.06, S.D. = 0.60) รองลงมา ได้แก่ วัตถุประสงค์ของโครงการมีความสอดคล้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ในการอบรม ($\bar{x}$ = 4.04, S.D. = 0.68) และท่านทราบวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิจากเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการ ($\bar{x}$ = 4.04, S.D. = 0.72) รายการที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ พื้นที่สภาพแวดล้อมมีความเหมาะสมและเอื้อต่อการดำเนินโครงการ ($\bar{x}$ = 3.84, S.D. = 0.95)

ตาราง 3 ระดับการประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ด้านปัจจัยนำเข้า

ด้านปัจจัยนำเข้า	ระดับการประเมินผล		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลความ
1. วัสดุ อุปกรณ์ และสื่อประกอบการอบรม เช่น ระบบเครื่องขยายเสียง ลำโพง ไมโครโฟน โปรเจคเตอร์มีคุณภาพดี เสียงดังฟังชัดเจน	3.95	0.83	มาก
2. สถานที่จัดอบรมมีพื้นที่เพียงพอกับจำนวนผู้เข้ารับการอบรมและฝึกสมาธิ	3.95	0.79	มาก
3. วิทยากรในโครงการเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในหลักสูตรสัคคสาสมาธิเป็นอย่างดี	4.35	0.65	มากที่สุด
4. วิทยากรเปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมซักถามและร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้	4.29	0.68	มากที่สุด

ตาราง 3 ระดับการประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ด้านปัจจัยนำเข้า (ต่อ)

ด้านปัจจัยนำเข้า	ระดับการประเมินผล		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลความ
5. ระยะเวลาในการฝึกอบรมมีความเหมาะสมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ	4.34	0.69	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	**4.18**	**0.58**	**มาก**

จากตาราง 3 พบว่า การประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ด้านปัจจัยนำเข้า อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.18, S.D. = 0.58) เมื่อพิจารณาตามรายการประเมิน พบว่า ทุกรายการอยู่ในระดับมากที่สุด เรียงลำดับรายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 ลำดับแรก ดังนี้ วิทยากรในโครงการเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในหลักสูตรสัคคสาสมาธิเป็นอย่างดี ($\bar{x}$ = 4.35, S.D. = 0.65) รองลงมาได้แก่ ระยะเวลาในการฝึกอบรมมีความเหมาะสมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ($\bar{x}$ = 4.34, S.D. = 0.69) และวิทยากรเปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมซักถามและร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ($\bar{x}$ = 4.29, S.D. = 0.68) รายการที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ วัสดุ อุปกรณ์ และสื่อประกอบการอบรม เช่น ระบบเครื่องขยายเสียง ลำโพง ไมโครโฟน โปรเจคเตอร์ มีคุณภาพดี เสียงดังฟังชัดเจน ($\bar{x}$ = 3.95, S.D. = 0.83)

ตาราง 4 ระดับการประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ด้านกระบวนการ

ด้านกระบวนการ	ระดับการประเมินผล		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลความ
1. มีการประชาสัมพันธ์แจ้งข้อมูลข่าวสารของโครงการให้ผู้สนใจ เข้ารับการอบรมทราบผ่านทางบอร์ดประชาสัมพันธ์	4.11	0.76	มาก
2. มีการชี้แจงวัตถุประสงค์ในการอบรมตามโครงการอย่างครบถ้วนชัดเจน	4.02	0.73	มาก
3. รูปแบบและลำดับขั้นตอนในการฝึกสมาธิมีความเหมาะสมกับเวลาในการอบรม	3.98	0.68	มาก
4. การจัดกิจกรรมอบรม มีความเหมาะสมกับกิจวัตรประจำวันของผู้ต้องขัง	4.01	0.71	มาก
5. วิธีการและแบบประเมินที่ใช้ในการวัดผลประเมินผลมีความเหมาะสม	4.02	0.72	มาก
รวมเฉลี่ย	**4.03**	**0.59**	**มาก**

จากตาราง 4 พบว่า การประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ด้านกระบวนการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.03, S.D. = 0.59)

เมื่อพิจารณาตามรายการประเมิน พบว่า ทุกรายการอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับรายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 ลำดับแรก ดังนี้ มีการประชาสัมพันธ์แจ้งข้อมูลข่าวสารของโครงการให้ผู้สนใจเข้ารับการอบรมทราบผ่านทางบอร์ดประชาสัมพันธ์ ($\bar{x}$ = 4.11, S.D. = 0.76) รองลงมา ได้แก่ วิธีการและแบบประเมินที่ใช้ในการวัดผลประเมินผลมีความเหมาะสม ($\bar{x}$ = 4.02, S.D. = 0.72) และมีการชี้แจงวัตถุประสงค์ในการอบรมตามโครงการอย่างครบถ้วนชัดเจน ($\bar{x}$ = 4.04, S.D. = 0.73) รายการที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ รูปแบบและลำดับขั้นตอนในการฝึกสมาธิมีความเหมาะสมกับเวลาในการอบรม ($\bar{x}$ = 3.98, S.D. = 0.68)

ตาราง 5 ระดับการประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ด้านผลผลิต

ด้านผลผลิต	ระดับการประเมินผล		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลความ
1. หลังจากจบโครงการอบรมท่านมีความเข้าใจด้านการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิและวิธีปฏิบัติสมาธิตามหลักสูตรเป็นอย่างดี	4.05	0.73	มาก
2. ท่านนำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมมาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเองในทางที่ดีขึ้น	4.13	0.67	มาก
3. ท่านรู้สึกพึงพอใจในการดำเนินโครงการสัคคสาสมาธิของเรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี	4.10	0.68	มาก
4. ผลการดำเนินโครงการทำให้ท่านเป็นผู้มีสติและสมาธิมากยิ่งขึ้น	4.08	0.75	มาก
5. ท่านยินดีที่จะเข้ารับการอบรมหลักสูตรสมาธิระดับสูงกว่านี้อีกในอนาคต	3.99	0.77	มาก
รวมเฉลี่ย	**4.07**	**0.62**	**มาก**

จากตาราง 5 พบว่า การประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ด้านผลผลิต อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.07, S.D. = 0.62) เมื่อพิจารณาตามรายการประเมิน พบว่า ทุกรายการอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับรายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 ลำดับแรก ดังนี้ ท่านนำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมมาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเองในทางที่ดีขึ้น ($\bar{x}$ = 4.13, S.D. = 0.67) รองลงมา ได้แก่ ท่านรู้สึกพึงพอใจในการดำเนินโครงการสัคคสาสมาธิของเรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ($\bar{x}$ = 4.10, S.D. = 0.68) และผลการดำเนินโครงการทำให้ท่านเป็นผู้มีสติและสมาธิมากยิ่งขึ้น ($\bar{x}$ = 4.08, S.D. = 0.75) รายการที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ท่านยินดีที่จะเข้ารับการอบรมหลักสูตรสมาธิระดับสูงกว่านี้อีกในอนาคต ($\bar{x}$ = 3.99, S.D. = 0.77)

3. การวิเคราะห์ปัญหาข้อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566

ตาราง 6 การวิเคราะห์ปัญหาข้อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566

ข้อที่	ปัญหาโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566	ข้อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566
1	ด้านบริบท	
	1.1 สภาพอากาศร้อน	1.1 ควรจัดการอบรมในช่วงฤดูหนาวหรือฤดูฝน หรือเลื่อนการอบรมไปเดือนอื่น
	1.2 เสียงรบกวนจากภายนอกพื้นที่อบรม	1.2 ติดตั้งพัดลมเพิ่มเติมให้มากขึ้น
	1.3 สภาพแวดล้อมที่มีคนพลุกพล่านเดินไปมาของผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการอบรม	1.3 เปลี่ยนสถานที่จัดอบรมใหม่
		1.4 งดใช้เสียงประกาศ
		1.5 ห้ามคนที่ไม่ได้อบรมเข้าใกล้พื้นที่อบรม พื้นที่อบรมสัคคสาสมาธิ
2	ด้านปัจจัยนำเข้า	
	2.1 จำนวนคนอบรมมากเกินไปทำให้ขาดประสิทธิภาพในการอบรมและการดูแลไม่ทั่วถึง	2.1 ลดจำนวนผู้เข้าอบรม เหลือรุ่นละ 100 คน จำได้เหมาะสมกับพื้นที่จัดอบรม
	2.2 ปัญหาด้านสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ เสียงไม่ชัดเจน จอภาพเล็ก ภาพไม่ชัดเจน	2.2 ปรับปรุงจอแสดงภาพโปรเจคเตอร์ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น
	2.3 จำนวนวิทยากรน้อยเกินไป	2.3 ปรับปรุงเครื่องเสียงให้ดีขึ้น
3	ด้านกระบวนการ	
	3.1 ปรับการประเมินเนื่องจากมองไม่เห็นตัวหนังสือเล็กเกินไป	3.1 ใช้วิธีประเมินที่ง่ายกว่านี้สะดวกกว่านี้เพื่อความชัดเจนเข้าใจง่าย
	3.2 โครงการนี้ต้องเป็นผู้ที่สมัครใจในการเข้าอบรม	3.2 อยากให้รับสมัครแบบสมัครใจด้วยตนเอง
	3.3 ควรคัดกรองผู้ที่ไม่รู้หนังสือออก	
4	ด้านผลผลิต	
	4.1 อยากให้จัดโครงการนี้ขึ้นอีก	-
	4.2 ไม่ค่อยเข้าใจหลักสูตรอบรม	
	4.3 ผู้เข้าอบรมไม่ตั้งใจอบรม	

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การประเมินโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ผู้วิจัยอภิปรายผล ดังนี้

1. การประเมินโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรีประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ตามกรอบแนวคิด CIPP Model ของ Stufflebeam อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากเรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี เป็นสถานที่ควบคุมผู้ต้องขัง จึงต้องมีการกำหนดปัจจัยต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพและกฎระเบียบของเรือนจำ ทำให้เกิดความสอดคล้องในทุกด้าน และหลักสูตรสัคคสาสมาธิถูกออกแบบมาเพื่อใช้พัฒนาจิตใจผู้ต้องขังโดยเฉพาะ จึงทำให้มีความเหมาะสมกับผู้ต้องขังและเรือนจำ สอดคล้องกับนโยบาย 8 มิติ ของกรมราชทัณฑ์ ในมิติที่ 4 พัฒนาพฤตินิสัยแก้ไขผู้ต้องขังให้ตรงกับปัญหาของการกระทำความผิด เพื่อบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังไม่ให้หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำ สอดคล้องกับ นุชนารถ ปลอดห่วง (2563) ที่ศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังหญิงด้วยหลักสูตรสัคคสาสมาธิในทัณฑสถานหญิงชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางกาย ด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางจิตใจ และด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม วาจา ทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด

ด้านบริบท อยู่ในระดับมากและมีข้อเสนอแนะในเรื่องของพื้นที่สภาพแวดล้อมมีความเหมาะสมและเอื้อต่อการดำเนินโครงการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการจัดโครงการสัคคสาสมาธิของเรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี มีความสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของเรือนจำ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการและชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการแก่ผู้เข้ารับการอบรมอย่างชัดเจน สอดคล้องกับ ชาคริต คงทอง (2559) การประเมินโครงการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง “หลักสูตรชินนสาสมาธิ” ตามแนวทางพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินธโร) โดยการนำรูปแบบซิป (CIPP Model) ของ Stufflebeam (1977) มาประยุกต์ใช้ในการประเมินเจ้าหน้าที่และครูผู้รับผิดชอบ ผลการประเมินโครงการพบว่า ทัศนะของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบหลักสูตรส่วนใหญ่ มีความพึงพอใจด้านปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Outcome) ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก และด้านบริบท (Context) มีความต้องการขอรับการสนับสนุนเพิ่มเติมในเรื่องสถานที่ดำเนินการ สอดคล้องกับ ศิริวัฒน์ แย้มศิริ (2560) การประเมินผลโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านโรงสูง ตำบลพระแก้ว อำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า 1. การประเมินโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านโรงสูง ตำบลพระแก้ว อำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า อยู่ในระดับมาก คือ ด้านบริบทซึ่งประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการและด้านผลการดำเนินงาน และ 2. ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง บ้านโรงสูง ตำบลพระแก้ว อำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า กำหนดระยะเวลาในการชำระเงินกู้น้อยเกินไป กำหนดระยะเวลาประชุมไม่แน่นอน และอัตราดอกเบี้ยเงินกู้สูงเกินไป

ด้านปัจจัยนำเข้าอยู่ในระดับมากและมีข้อเสนอแนะให้ปรับปรุง วัสดุ อุปกรณ์ และสื่อประกอบการอบรม เช่น ระบบเครื่องขยายเสียง ลำโพง ไมโครโฟน โปรเจคเตอร์ ให้มีความเหมาะสมกับสถานที่และจำนวนผู้เข้าอบรมทั้งนี้อาจเป็นเพราะเรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี มีการเชิญวิทยากรผู้มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดเนื้อหาตามหลักสูตรสัคคสาสมาธิเป็นอย่างดี มีการกำหนดระยะเวลาในการฝึกอบรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติใช้เวลาได้อย่างเหมาะสม และยังมีการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมซักถามและร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวิทยากร สอดคล้องกับ ชาคริต คงทอง (2559) การประเมินโครงการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง “หลักสูตรชินนสาสมาธิ” ตามแนวทางพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินธโร) โดยการนำรูปแบบซิป (CIPP Model) ของ Stufflebeam, et al. (1977) มาประยุกต์ใช้ในการประเมินเจ้าหน้าที่และครูผู้รับผิดชอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินโครงการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง “หลักสูตรชินนสาสมาธิ

ตามแนวทางพระธรรมมงคลญาณ ด้วยวิธี CIPP Model และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินโครงการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง หลักสูตรชินนสาสมาธิผลการประเมินโครงการพบว่า ทัศนะของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบหลักสูตรส่วนใหญ่ มีความพึงพอใจ ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Outcome) ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก และด้านบริบท (Context) มีความต้องการขอรับการสนับสนุนเพิ่มเติมในเรื่องสถานที่ดำเนินการ

ด้านกระบวนการอยู่ในระดับมากและมีข้อเสนอแนะในเรื่องขั้นตอนในการฝึกสมาธิมีความเหมาะสมกับระยะเวลาในการอบรม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ทำการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของโครงการให้ผู้สนใจเข้ารับการอบรมผ่านทางบอร์ดประชาสัมพันธ์ และมีการชี้แจงวัตถุประสงค์ในการอบรมอย่างครบถ้วนชัดเจน สอดคล้องกับ สาลินี ทรัพย์รวงทอง (2565) การประเมินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (U2T) ในเขตพื้นที่ ตำบลหนองปลิง อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาพบว่า การประเมินโครงการ 1. ด้านบริบท มีการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายไว้อย่างเหมาะสม ส่งเสริมการสร้างอาชีพใหม่ การสร้างผลิตภัณฑ์และการขายให้กับชุมชน 2. ด้านปัจจัยนำเข้า มีความชัดเจนในเรื่องของกลุ่มเป้าหมาย และกิจกรรมที่ต้องการทำให้เกิดผลลัพธ์ชัดเจนเป็นรูปธรรม การสนับสนุนงบประมาณในการ โดยเฉพาะการใช้จ่ายงบประมาณที่สามารถสร้างรายได้องค์รวมของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแท้จริง 3. ด้านกระบวนการ มีการดำเนินการคัดเลือกผู้เข้าร่วมโครงการโดยการประชาคมชี้แจงเป้าหมาย กิจกรรมของโครงการฯ สำรวจความพร้อมของผู้ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการฯ การดำเนินโครงการฯ ได้รับงบประมาณจากกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และมีการติดตามประเมินผลโครงการฯ จากหน่วยงานส่วนกลาง 4. ด้านผลผลิต ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้ ความสามารถและทักษะที่สามารถนำไปถ่ายทอดองค์ความรู้ต่อได้

ด้านผลผลิตอยู่ในระดับมากและมีข้อเสนอแนะในเรื่องผลกระทบจากการไม่ตั้งใจอบรมของผู้เข้ารับการอบรมบางคนทำให้ผู้เข้าอบรมไม่เข้าใจเนื้อหาของการอบรม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเรือนจำมีการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการอบรมและเปิดโอกาสให้ผู้ที่สนใจสามารถสมัครเข้ารับการอบรมได้ตามความสมัครใจ สามารถนำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมมาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเองในทางที่ดีขึ้น เนื่องจากเป็นการทำสมาธิอย่างง่ายด้วยอาการกิริยา ยืน เดิน นั่ง นอน ซึ่งสอดคล้องกับหลักสติปัฏฐาน 4 แก้ไขฟื้นฟูพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกด้วยการพัฒนาจิต สอดคล้องกับ นุชนารถ ปลอดห่วง (2563) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังหญิงด้วยหลักสูตรสัคคสาสมาธิในทัณฑสถานหญิงชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน 1. ด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางกาย อยู่ในระดับมากที่สุด 2. ด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางจิตใจอยู่ในระดับมากที่สุด 3. ด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม วาจา อยู่ในระดับมากที่สุด สามารถควบคุมจิตใจให้มีสำนึกที่ดี รองลงมาคือ ด้านวาจาเมื่อได้รับการฝึกจิตอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดกระบวนการที่จะนำไปสู่การควบคุมและพัฒนาตน และด้านจิตใจ มุ่งเน้นพัฒนาทางด้านจิตใจเป็นสำคัญด้วยการปฏิบัติสมาธิเป็นหลักสำหรับการฝึกทางกาย ทางวาจา ทางใจ ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป การเปรียบเทียบการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ของผู้ต้องขังหญิงที่มีอายุ ระดับการศึกษา และชั้น โทษต่างกัน ไม่มีผลต่อการทำสมาธิ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ด้วยหลักสูตรสัคคสาสมาธิเนื่องด้วยการวิจัยไม่ได้ใช้วิธีการปฏิบัติแยกตามกลุ่มอายุ ระดับการศึกษา และชั้นโทษ แต่ใช้วิธีการเดียวกัน คือ การทำสมาธิแบบเดียวกันตามหลักสูตรสัคคสาสมาธิ การแก้ไขปัญหาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังหญิงด้วยสมาธิในหลักสูตรสัคคสาสมาธิในทัณฑสถาน

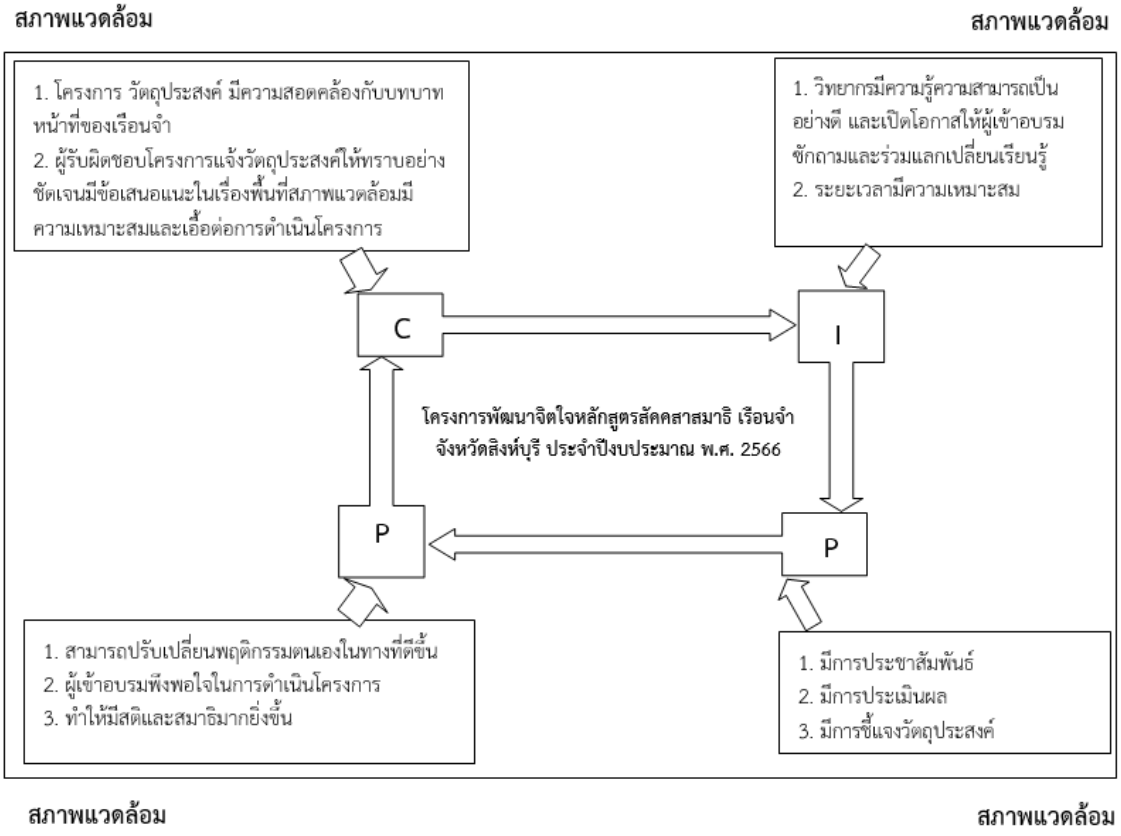
หญิงชลบุรี เป็นไปตามสมมุติฐานทั้งนี้อภิปรายได้ว่า การที่จะพัฒนาสังคมจึงต้องเริ่มต้นที่ การพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์เป็นอันดับแรก ผู้ต้องขังมีความสุขสงบคิดได้คิดถูกมีเหตุมีผลเกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง แก่ครอบครัวสังคมและประเทศชาติ เพื่อคืนคนดีสู่สังคม และสอดคล้องกับ สาลินี ทรัพย์รวงทอง (2565) การประเมินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (U2T) ในเขตพื้นที่ตำบลหนองปลิง อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาพบว่า การประเมินโครงการ 1. ด้านบริบท มีการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายไว้อย่างเหมาะสม ส่งเสริมการสร้างอาชีพใหม่ การสร้างผลิตภัณฑ์และการขายให้กับชุมชน 2. ด้านปัจจัยนำเข้า มีความชัดเจนในเรื่องของกลุ่มเป้าหมาย และกิจกรรมที่ต้องการทำให้เกิดผลลัพธ์ชัดเจนเป็นรูปธรรม การสนับสนุนงบประมาณในการ โดยเฉพาะการใช้จ่ายงบประมาณที่สามารถสร้างรายได้องค์รวมของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแท้จริง 3. ด้านกระบวนการ มีการดำเนินการคัดเลือกผู้เข้าร่วมโครงการโดยการประชาคมชี้แจงเป้าหมาย กิจกรรมของโครงการฯ สำรวจความพร้อมของผู้ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการฯ การดำเนินโครงการฯ ได้รับงบประมาณจากกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และมีการติดตามประเมินผลโครงการฯ จากหน่วยงานส่วนกลาง 4. ด้านผลผลิต ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้ ความสามารถและทักษะที่สามารถนำไปถ่ายทอดองค์ความรู้ต่อได้

2. ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาโครงการพัฒนาจิตใจ หลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ได้แก่ 1. ด้านบริบท ปัญหาด้านสภาพอากาศร้อน ปัญหาด้านเสียงรบกวนจากภายนอกพื้นที่อบรม และปัญหาสภาพแวดล้อมที่มีคนพลุกพล่านเดินไปมาของผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการอบรม 2. ด้านปัจจัยนำเข้า พบว่า จำนวนคนอบรมมากเกินไปทำให้ขาดประสิทธิภาพในการอบรมและการดูแลไม่ทั่วถึง ปัญหาด้านสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ เสียงไม่ชัดเจน จอภาพเล็ก ภาพไม่ชัดเจน และจำนวนวิทยากรน้อยเกินไป 3. ด้านกระบวนการ ควรปรับวิธีการประเมินเนื่องจากมองไม่เห็นตัวหนังสือเล็กเกินไป ผู้ที่เข้าร่วมโครงการนี้ต้องเป็นผู้ที่สมัครใจในการเข้าและควรคัดกรองผู้ที่ไม่รู้หนังสือออก 4. ด้านผลผลิต ไม่ค่อยเข้าใจหลักสูตรอบรม และนักเรียนที่เข้าอบรมไม่ตั้งใจอบรม ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะข้อจำกัดของการคัดเลือกผู้เข้ารับการอบรมและระเบียบกฎเกณฑ์ของเรือนจำที่ต้องต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด สอดคล้องกับ ชาคริต คงทอง (2559) การประเมินโครงการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง “หลักสูตรชินนสาสมาธิ” ตามแนวทางพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินธโร) โดยการนำรูปแบบซิป (CIPP Model) ของ Stufflebeam (1977) มาประยุกต์ใช้ในการประเมิน เจ้าหน้าที่และครูผู้รับผิดชอบ ผลการประเมินโครงการพบว่า ทัศนะของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบหลักสูตรส่วนใหญ่ มีความพึงพอใจ ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Outcome) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และด้านบริบท (Context) มีความต้องการขอรับการสนับสนุนเพิ่มเติมในเรื่องสถานที่ดำเนินการ ไม่สอดคล้องกับ สาลินี ทรัพย์รวงทอง (2565) การประเมินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (U2T) ในเขตพื้นที่ตำบลหนองปลิง อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการต้องปรับปรุงด้านการเบิกจ่ายงบประมาณทั้งในส่วนของวัสดุ อุปกรณ์ และค่าจ้างที่เบิกจ่ายล่าช้า และมีข้อผิดพลาดต้องแก้ไขหลายครั้ง ระยะเวลาในการดำเนินโครงการยังไม่สามารถระบุได้ว่าจะทำให้เกิดความยั่งยืน และ 3. แนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการ คือการร่วมมือกันของคนในชุมชน กับเจ้าหน้าที่โครงการทำกิจกรรมตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ การให้ความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน ตัวแทนหมู่บ้าน

ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ และประชาชนในชุมชน รวมถึงผู้ปฏิบัติงานประจำโครงการ คือ ผู้มีความสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการจนกระทั่งประสบความสำเร็จ การร่วมมือกันทำงานด้วยความมุ่งต่อผลสัมฤทธิ์ของทุกฝ่ายจึงทำให้เกิดผลสำเร็จเป็นอย่างดียิ่ง

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

การประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ดำเนินการตามขั้นตอนการประเมินตามกรอบแนวคิด CIPP Model ของ Stufflebeam (1977) 4 ด้าน ดังนี้ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านผลผลิต ด้านกระบวนการ และด้านบริบท

ภาพ 2 องค์ความรู้ใหม่ตามกรอบแนวคิด CIPP Model (ที่มา**:** ผู้วิจัย, 2568)

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การประเมินโครงการพัฒนาจิตใจหลักสูตรสัคคสาสมาธิ เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ด้านบริบทความเหมาะสมของพื้นที่ พื้นที่สภาพแวดล้อมมีความเหมาะสมเอื้อต่อการดำเนินโครงการ เนื่องจากสภาพแวดล้อมภายในเรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งมีสภาพเป็นเรือนจำแดนเดียวในรูปแบบ

เรือนจำโครงสร้างเดิม ซึ่งไม่ได้มีการแบ่งแยกแดนออกเป็นแดนต่าง ๆ ตามสภาพการดำเนินการ เช่น แดนระหว่างพิจารณาคดี แดนแรกรับ แดนการศึกษา แดนฝึกวิชาชีพ เป็นต้น จึงทำให้สถานที่ใช้ในการอบรมเป็นพื้นที่ส่วนกลางที่มีการรบกวนจากการจัดกิจกรรมและการใช้ชีวิตประจำวันของผู้ต้องขังอื่น ๆ เมื่อมีการจัดการอบรมบริเวณอาคารเอนกประสงค์จึงถูกรบกวนจากสิ่งเร้าต่าง ๆ ได้ง่าย จึงควรจำกัดจำนวนผู้เข้าอบรมให้น้อยลงเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ในเรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี เพื่อให้ผู้เข้าอบรมมีสมาธิมากยิ่งขึ้น

2. ด้านปัจจัยนำเข้า วัสดุอุปกรณ์ และสื่อประกอบการอบรม เช่น ระบบเครื่องขยายเสียง ลำโพง ไมโครโฟน โปรเจคเตอร์มีคุณภาพดี เสียงดังฟังชัด จากผลการศึกษาพบว่า จอภาพมองเห็นไม่ชัดเจนและมีจำนวนน้อยเกินไป ดังนั้น จึงควรปรับปรุงเรื่องจอภาพแสดงผลซึ่งอาจใช้จอโทรทัศน์หรือจอ LED ที่มีขนาดใหญ่แทนการใช้โปรเจคเตอร์เนื่องจากสามารถแสดงภาพได้ชัดเจนกว่าจอโปรเจคเตอร์ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ซึ่งเป็นที่โล่งและมีแสงจ้า

3. ด้านกระบวนการ รูปแบบและขั้นตอนในการฝึกสมาธิมีความเหมาะสมกับเวลาในการอบรม ควรจัดรูปแบบการอบรม ลำดับขั้นตอนในการอบรมให้เหมาะสมกับบริบทของเรือนจำ เพื่อปรับช่วงเวลาในการอบรมให้เหมาะสมกับบริบทและกิจกรรมต่างๆของเรือนจำ เพื่อให้เหมาะสมกับการใช้ชีวิตประจำวันของผู้ต้องขังที่เข้าอบรม

4. ด้านผลผลิต ผลการดำเนินโครงการของด้านผลผลิต คือ ความยินดีที่จะเข้ารับการอบรมหลักสูตรสมาธิระดับสูงกว่านี้ในอนาคตอีก ควรใช้หลักเกณฑ์ในการเลื่อน พักโทษ มาเป็นสิ่งจูงใจเพื่อให้ผู้ต้องขังที่ต้องการสอบเลื่อนชั้น พักโทษ สามารถนำประกาศนียบัตรที่ได้จากการอบรมมาเป็นสอบเลื่อนชั้นในชั้นระดับสูงและประกอบการพิจารณาลดโทษ พักโทษ โดยกำหนดให้ต้องมีประกาศนียบัตรจากหลักสูตรสัคคสาสมาธิเป็นหนึ่งในใบประกาศที่ต้องใช้ เพื่อเป็นการจูงใจให้เข้าอบรมและให้ผู้ต้องขังได้เกิดการพัฒนาและขัดเกลาจิตใจจากการอบรมและเรียนรู้ธรรม

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. การศึกษาในครั้งนี้เน้นการประเมินผลด้วยวิธี CIPP Model เพื่อเพิ่มเติมเกี่ยวกับการประเมินโครงการพัฒนาจิตใจ หลักสูตรสัคคสาสมาธิ ในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำการประเมินเป็นแบบ CIPPI Model หรือวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Method) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากการสัมภาษณ์

2. ควรศึกษารูปแบบการประเมินพฤติกรรม หรือปฏิกิริยา ตามรูปแบบของ Kirkpatrick Model เพื่อประเมินพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปหลังโครงการสิ้นสุดแล้ว เพื่อนำผลการประเมินไปปรับปรุงการจัดอบรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมราชทัณฑ์. (2567). *รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์.* กรมราชทัณฑ์ http://www.correct.go.th/stathomepage/.

ขจรศักดิ์ สุขเปรม. (2563). *การประเมินหลักสูตรนักบริหารอนามัยสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมสุขภาพ กรณีศึกษา หลักสูตรนักบริหารอนามัยสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมสุขภาพ (นบอส.) รุ่นที่ 4 กลุ่มพัฒนาทรัพยากรบุคคล.* กองการเจ้าหน้าที่ กรมอนามัย.

ชาคริต คงทอง. (2559). *การประเมินผลโครงการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง "หลักสูตรสัคคสาสมาธิ" ตามแนวทางพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร) โดยการนำรูปแบบ IPO มาประยุกต์ใช้ในการประเมินเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ.* สำนักทัณฑวิทยา กรมราชทัณฑ์.

ชูชัย สมิทธิไกร. (2554). *พฤติกรรมผู้บริโภค.* จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2560). *การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS* (พิมพ์ครั้งที่ 17). บิสซิเนสอาร์แอนด์ดี.

นุชนารถ ปลอดห่วง. (2563). *การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขังหญิงด้วยหลักสูตรสัคคสาสมาธิในทัณฑสถานหญิงชลบุรี* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ปทิดา พิพัฒน์. (2562). *การประเมินผลโครงการฝึกอบรม: กรณีศึกษา หลักสูตรการพัฒนาข้าราชการบรรจุใหม่ กรมศุลกากร* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี. (2566). *รายงานผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง "หลักสูตรสัคคสาสมาธิ" ตามเนวทางของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566.* ศาลากลางจังหวัดสิงห์บุรี.

ศิริวัฒน์ แย้มศิริ. (2560). *การประเมินผลโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง บ้านโรงสูง ตำบลพระแก้ว อำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์] มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

สมชาติ กิจยรรยง, และอรจรีย์ ณ ตะกั่วทุ่ง. (2550). *เทคนิคการจัดการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ.* สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).

สาลินี ทรัพย์รวงทอง. (2565). *การประเมินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (U2T) ในเขตพื้นที่ตำบลหนองปลิง อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์* [การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of Psychological Testing* (5th ed.). Harper Collins.

Stufflebeam, D. L., Foley, W. J., Gephart, W. J., Guba, E. G., Hammond, R. L., Marriman, H. O., & Provus, M. M. (1977). *Phi Delta Kappa National Study: Education Evaluation and Decision Making.* Phi Delta Kappa.

Yamane, T. (1970). *Statistic: An Introductory Analysis* (2nd ed.). Harper & Row.